

Szentgyörgyi Zsuzsa

„A hetedik te magad légy”

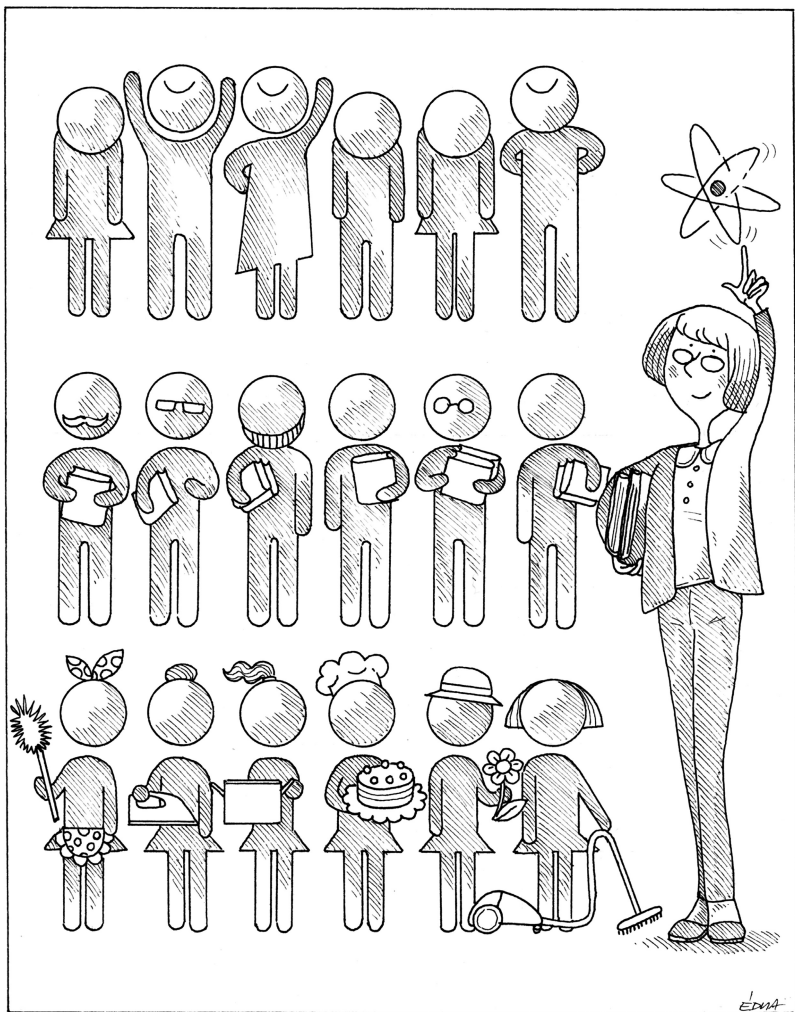
Szemelvények egy életből

Szűcs Édua rajzaival

TYPOTEX

Budapest, 2015

A hetedik

Tartalomjegyzék

Előszó – „A hetedik te magad légy!”	9
Skarláttal kezdődik	15
Gyermekkor – iskoláim	19
Egy rendes, katolikus úrikislány	31
A Frankel-Szentgyörgyiek	49
Apu – sportember a munkaszolgálatban	61
Anyu, avagy segíts magadon, Isten is megsegít!	69
Nagyika – a feltétel nélküli szeretet	97
A Fröhzeitig–Kovács család	107
Gyurim – fél évszázad	117
Hosszú együttélés: a Sztaki	137
A kerekasztal makulátlan lovagjai	159
Hűtlen szerelmem: a <i>Magyar Tudomány</i>	163
Egy érdekes évtized (1980–1990)	181
Potpourri	207
Három zseni	239
Hazán kívül	251
Roszkedvűen – 1956	285
Civilként	293
Epilógus	303

FÜGGELÉKEK

1. Vietnami napló	307
2. Kitüntetések	321
3. Nagyméretű, összetett tematikus számok jegyzéke	323
4. Interjúk jegyzéke	325
5. Sorskérdéseink (Tartalomjegyzék, Előszó)	327
6. Cikkek, előadások jegyzéke, 2000–2013	331
7. „...mi is a nagymarosi vízerőmű igaz története?” Beszélgetés Mosonyi Emil akadémikussal (<i>Magyar Tudomány</i> , 1994. 1. szám)	387
8. Rövid életrajz	421
<i>Képmelléklet</i>	423

Előszó

„A hetedik te magad légy!”

*„E világon ha ütsz tanyát,
Hétszer szüljön meg az anyád!
Egyszer szüljön égő házban,
egyszer jeges áradásban,
egyszer bolondok házában,
egyszer hajló, szép búzában,
egyszer kongó kolostorban,
egyszer disznók közt az ólban.
Fölsír a hat, de mire mégy?
A hetedik te magad légy!”*

(József Attila: *A hetedik*)

A hetedik. Én, magam – én vagyok. Koraszületéssel égő házban, disznók közti létet átélve, egészen a hajló, szép búzáig. És olykor bolondok házában.

Én vagyok, a hetedik. Ezzel a kötettel is. Amelynek előtörténete van.

A kétezres évek elején gondoltam el: meg kellene írnom egykori professzoromnak, *Benedikt Ottónak* az életét. Ha, talán nem is nagyon sokára, elmegyünk végleg – Szvetlána, a lánya, Vámos Tibor barátom, Benedikt nagyon közeli munkatársa, intézetalapításban¹ részese, meg én is –, nem marad nyom e zseniális, kalandos életű, izgalmas sorsú, rendkívül vonzó, bár nem egy vonásában taszító jellemű,

¹ A Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézete, SZTAKI.

igen nagy ember után. Intézetalapítási törekvése a későbbi utódok szemében elhomályosulhat, az ő korában kiemelkedő tudományos munkáit elfedi az idő. Így hát megbeszéltem a Sztaki igazgatójával, Inzelt Péterrel, meg a társalapító Vámos Tiborral, hogy írnék Benediktről könyvet, ha az intézet finanszírozza a kiadását. Nagyvonalúan egyetértettek, megtették. 2005-ben jelent meg a könyv a Typotex Kiadó gondozásában.

Nem gondoltam akkor folytatásra. Mások tették meg helyettem. Elsősorban Palkovics László, akkor még csak „nagy” doktor, később akadémikus, nagyvállalati felsővezető és egyúttal jeles tudós-kutató, újító ember. Ő kért föl, hogy vállalata, a Knorr-Bremse világceg támogatásával írjak könyvet a hazai gépészeti tudományok nagyjáról, az akkor a 75. születésnapját a szakma által megkülönböztetett tisztelettel ünneplő, kiemelkedő érdemű *Michelberger Pál*ról, aki nemcsak nagyszerű tudós, remek oktató, hanem jeles ipari vezető mérnök is volt. Ez a könyvem 2008-ban jelent meg, és vele immár kezdetét vette az *Életutak* sorozat. Mert újabb felkérés érkezett, ugyancsak Palkovics professzortól. Ezúttal nem tudóst ajánlott, hanem egy olyan embert, aki az iparban, az innovációban és a műszaki, üzleti világban is jelentős szerepet játszott. Ráadásul új „hősöm”, *Körmendy Ágoston* embernek is nagyszerű jelenség volt: ez a számos nyelvet magas szinten beszélő, mindig udvarias, mindig elegánsan, szépen öltözött, halk szavú mérnök megtestesítette az igazi gentlemant. Bár korábban egyáltalán nem ismertük egymást, nagyon hamar megtaláltuk a közös nyelvet, és vele is, kedves feleségével, Zsókéval is meleg barátság alakult ki köztünk. Gusztiról a könyvem 2010-ben jelent meg, sajnos ő csupán két évvel élte túl a kiadását.

Három elem már elegendő egy sorozathoz, de jött a negyedik is. *Lepsényi István* jeles kvalitásokkal bíró műszaki menedzser, aki már a Kádár-korszakban is innovatív eredményeket tudott elérni a magyar járműipar zászlóshajójának számító Ikarus gyárban, majd ezt folytatta a rendszerváltás

után más nagyvállalatoknál, többek között alapító vezetője lett a magyar Suzukinak. Úgy véltem, a Lepsényi-könyv 2012-es megjelenésével megállok, ám Palkovics akadémikus újabb, eddig számomra ismeretlen mérnököt ajánlott be, igen meleg, elismerő szavakkal. *Simonyi Sándor*ral megismétlődött a Körmeny Ágostonnal előfordult eset: egy teljesen idegen emberrel talán félóra alatt már rezonáltunk, alapvetően a műszaki szakmai kérdésekben való egyetértés frekvenciáin. Ez a rendkívül innovatív, mindig újat kereső – és szerencsére találó, megvalósító – mérnök kiemelkedő részese a magyar műszaki tudásnak. Sándor lett sorozatom immár ötödik, 2013-ban megjelent elemének főszereplője. Mindeközben mindegyik könyvemhez írtam egy-egy, a témához kapcsolódó, hosszabb ipartörténeti esszét is.

A hatodik könyv elüt a többitől. 2014 tavaszán a Sztaki, vagyis az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetének három vezető munkatársa, három akadémikus eljött hozzám, felkérve, hogy az intézet alapításának ötvenedik évfordulója alkalmával írjak egy könyvet. Erősen húzódoztam, hiszen az idő roppantul szoros volt, mivel szeptember végén, a már elhatározott ünnepi ülésen akartak osztani a könyvből a vendégeknek. Szívós rábeszélésre elfogadtam az invitálást. Messzemenően ez lett a legnehezebb feladat a sorozatomban. Nemcsak a megírás-szerkesztés időtartamának rendkívüli rövidege miatt. Főleg azért, mivel az intézet jeles tudósaival, akik rajtam kívül írtak néhány fejezetet a könyvbe, igencsak nehézkesnek bizonyult a kooperáció, a határidők betartatása. Szerencsére mégis jó időben elkészült a mű, és ha egy gyerek egészséges, szép, jó étvágyú, akkor a mama feledi a szülés keserveit. Az immár valóban sorozattá duzzadt *Életutak* hatodik szülöttének *A Sziget* címet adtam, mivel ez a kutatóközösség az akkori környezetben, egy korszak zavaros viszonyai között valóban demokráciában, szigetként élt, működött.

Már korábban elgondolkodtam azon, hogy nini!, eddig csupa férfiról írtam. Elvégre, a Sziget hősei vagy csak egy-

szerűen ott-lakói is szinte kivétel nélkül az első nemhez tartoznak, a címlapról is négy férfiarc néz ránk. Elhatároztam tehát, a hetedik szóljon egy nőről. Adódott, szó szerint kéznél volt új főszereplőm: én magam. A hetedik te magad légy!

Ám ez a könyv nem életrajz. Hanem? Szemelvények egy mérnök(nő) életéből. Nem vagyok olyan kiemelkedő tudós, mint Benedikt vagy Michelberger, sem annyira innovatív vezető személyiség, mint Körmendy, Lepsényi, Simonyi. Mi vagyok hát, mennyire jelentek értéket? Ítélje meg az Olvasó, éppen ebből a könyvből. Mégis, némi eligazításként: egy asszimilálódásra törekvő magyar zsidó polgári család sarja vagyok, akinek életét végigkísérő társa, a férje is hasonló, bár nem egészen azonos sorsú, főleg nem kikeresztelkedett környezetből származott. Közös, hogy mindkét család végigszenvedője volt a holokauszt borzalmainak. Nem szabályos életrajz tehát ez a könyv, hanem fontos vagy csak érdekes részletek egy életből, egy sorsból. Nincs benne folyamatos időrend, helyette történetek, elbeszélések, néha anekdoták követik egymást. A háttérben pedig feltűnik a huszadik századnak, főként második-harmadik harmadának magyar világa, emberekkel, intézményekkel, politikával is persze, bár lehetőleg kevésbé, emellett némi ízelítővel a világból, a kor műszaki történéseiből, munkámból is, ráadásként pedig egy kevés a 21. századból. Egy rendkívül jelentős momentum azonban kimaradt. A holokauszt időszaka. Képtelen vagyok felidézni, már egy kevéske emlékezés is felkavarja, gyötri a lelkemet. Nem beszélek hát róla, már a részletek is megbolygatnak, és nem elsősorban a halálfélelem, hanem a szörnyű jogtalanság és megalázás okán. Felejtani nem tudok, megbocsátani nem akarok.

*

Könyvem szövegéhez függelékek is tartoznak. A Vietnami napló (1. Függelék) egy szerencsésen megőrzött írásom,

amely a közvetlen, helyszíni élmények máig is ható lenyomatát hordozza. A 2. Függelékben található Kitüntetések jegyzéke kis hiúság, magamutogatás talán, de úgy éreztem, ezek megérdemelt dicséretetek őrzői. A 3. és a 4. Függelékben jelesebb, nagyobb méretű és horderejű munkáim jegyzékét adom közre (terjedelmesebb interjúk, valamint összetett, olykor könyvméretű, kiemelt tematikus összeállítások általam szerkesztett, és több esetben írt munkáinak listája). Egy fontos és a megjelenés idején bátor könyv (*Sorskérdéseink*) tartalomjegyzékét és előszóként szolgáló bevezetését mutatom be az 5. Függelékben. A 6. Függelék meglehetősen terjedelmes. A csaknem másfél évtized alatt általam írt cikkeknek, előadásoknak a jegyzéke. A 7. Függelék Mosonyi Emilt, a „Három zseni” című fejezet szereplőinek egyikét hozza közel (e sorból emberileg ő állt a legközelebb hozzám), egy húsz éve készült, eléggé mélyreható interjúval. Végül, a 8. Függelék nagyon rövid életrajzi összefoglaló, a legjelentősebb dátumokkal.

Végül egy nagyon jelentős adalék. Könyvemet egy nagyszerű művész: *Szűcs Édua* rajzai teszik nemcsak szembé, élvezetesebbé, hanem egyúttal magas filozófiai elmélkedésre is ösztönöznek. Nagyon hálás köszönetem Éduának, hogy elfogadta a felkérésemet.

*

Köszönöm *Dr. Lévai Katalinnak*, a kiváló, mélyen érző szociológusnak, a némileg naiv, mert tisztességes politikusnak, a népszerű írónak, jó barátomnak, hogy elolvasta a kéziratot és sok hasznos tanácsot adott. Hasonlóképpen köszönöm *Dr. Pistár Teréziának*, a művelt és szikrázóan okos jogásznak, hogy csaknem két generációval ifjabb emberként pontos és úgy vélem, igen hasznos megjegyzésekkel segített. Köszönöm *Laik Eszternek*, aki az előző *Életutak*-könyveim értő szerkesztője is volt, hogy ezúttal is bizalommal támaszkodhattam kiemelkedő szerkesztői-lektori

tudására. És köszönet *Horváth Balázsnak*, a Typotex főszerkesztőjének, aki baráti gondossággal segítette a jelenlegi és megelőző *Életutak* könyveimnek a megjelenését.

Kor-talanság

Skarláttal kezdődik

Messze-messze, a világ végén van egy óriási, irdatlanul nagy hegység. Sok ezer méter magasba törnek a csúcsai és sok ezernyi kilométerre nyúlik a hossza is, a szélessége is. Erre, a rettentően kemény gránitra minden százezer évben odarepül egy picinyke madárka, hogy megélessítse rajta a csőrét. Amikor a picinyke madárka csőre nyomán teljesen elkopik ez a gigantikus hegység, akkor, igen, akkor múlt el az örökkévalóság egyetlen pillanata.

Nagymamám, Stern Ilona (1879–1961) meséje

1953. május elseje. A Népek Nagy Vezetője, a Generalisszimusz már két hónapja halott, de mit számít nekem, hisz napokon belül itt az érettségi meg a felvételi. Csakhogy az érettségiből nem lesz semmi – vagy mégis? De hogyan? –, a felvételire meg nem is lesz szükség, mert fizika versenyhelyezéssel anélkül is fölvesznek.

Rohadt hideg eső esik május elsején. Mi meg, ifi sportolók kis nadrágban, rövid ujjú felsőben vonulunk föl, még jó, hogy az elsők között kerül ránk a sor. Nyomás haza, mert csudára borzongok, szédelgek is. Szerencsére a Pozsonyi út nincs túl messze a felvonulási úttól. Otthon már nagyon rosszul vagyok, egyszer csak elájulok. Nagy ijedelem, 41 fok fölött a lázam! Kijön az ügyeletes, legyint, ez csak egy megfázás. De már majdnem 42 fok! Újra ügyeletes – semmi komoly baj, vegyen be Kalmopyrint. Ájulások sora, nincs mese, ki kell hívni Doktornénit! De a lift, szokás szerint, rossz, Doktornéni pedig jócskán hetven fölött. Anyu nem tágít, felhívja. Persze, hogy eljön, és már a gondolatra is,

hogy jön, mind fellélegzünk. Mert Doktornéni maga a felszabadító biztonság. A keze mindig lilás, érdes a sok mosástól, a hangja szigorú, az ítélete megfellebbezhetetlen. De ki akarna fellebbezni, amikor mindig jókat mond, amikor mindig hozza a gyógyulást? Ő a mély bölcsesség, a szigorú rend. Az egyetlen ember, akivel Anyu se mer soha vitázni, akinek minden szavára figyel, és főleg megfogadja. No persze, már Anyunak is ő volt a gyerekorvosa, Dr. Königsberger Lea, a harmadik orvosnő, aki magyar egyetemet végezhetett. A Weiss család meg hasonló milliomosok megbecsült, és gondolom, jól fizetett orvosa, aki szegény proligyereknek ingyen tart vizsgálatokat. A szigorú vénlány, aki élete végéig gyászolja a világháborúban, az elsőben persze, elesett vőlegényét. Aztán az egykori proli gyerekek meg szüleik megmentették a kitelepítéstől (természetesen, már a második világháború után), de kitüntetést azért sose kaphatott. Még mit nem, egy megátalkodott ortodox zsidónak! Azt viszont máig sem értem, hogyan tudta ez a nagyszerű orvos, íróasztala fölött Tulp doktor anatómiai leckéjével, harmonizálni a legkeményebb ortodox rítusokat, egyebek között a kóserséget a természettudományokkal.

Hát megjön Doktornéni (tisztá, keményített törölköző kikészítve), megnéz, megkopogtat, kikérdez, és kész az ítélet: ennek a gyereknek bizony skarlátja van! Piros cédula a bejáratú ajtóra, Nagyika drágám ápol, Doktornéni meg naponta eljön. Csak semmi penicillin, mert akkor nem lesz immunis a gyerek a jövőben. És szigorú diéta. A fél ház nekem kajtat citromot, vajat. Hát hisz ez 1953! A Rákosi-kor közepe, a padláslesöprések kora. Igaz, Nagy Imre már készőlödik, ő lesz a miniszterelnök, de mit érdekel ez minket, nem sokat tudunk róla. A Szabad Nép nyilván megírta, és azt ugye kötelező volt járattni, de Anyu minden érdeklődését lekötötte, hogy a család a víz felszínén maradjon. Különben is, ő a világ legközömbösebbje a politika iránt, engem meg, egy-két nap múltán visszatérve a lázas öntudatlanságból, az izgatott, most mi lesz az érettségivel. Már folynak az

írásbelik, én meg elveszítetek egy évet, hiába készültünk annyit kedves osztálytársammal, Várkonyi Pannival (istenem, évtizedek múltán ostoba autóbaleset végzett vele: ütköztek, és a hátsó ülésről kirepült az ablaküvegen keresztül).

Azért csak megérte a jótanulóskodás. A tanárim teljesen önként maguk írtak kérvényt, hogy – a kötelező négy hét karantén után felgyógyulván – magánúton írthassam meg az érettségi dolgozatokat. A minisztérium is jószágoskodott, külön nekem küldtek ki feladatokat. A tanári könyvtárban ücsörögve írtam a dolgozatokat és csak az zavart, hogy folyton hol egyik, hol másik tanár dugta be fejét, nem szorulok-e ápolásra, nincs-e valamire szükségem. Végül kitűnő lettem. Különösen jól sikerült a magyar dolgozatom, József Attila és Ady Endre költészetét kellett összehasonlítani elemezni. Mondta is az érettségi elnök, annyira tetszik neki, hogy ő maga ajánlana be az ELTE-n a most induló újságíró szakra. Úristen, még mit nem! Én mérnök akarok lenni, mérnök leszek, ha már a matematikáról sikerült lebeszélnem magam, érezvén, hogy ahhoz nem elég a tehetségem, hiába voltam elég jó megfejtője a Kömalnak, mármint a híres-nagyszerű Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapoknak. Nevetséges gondolat: bölcsésznek tanulni, ugyan!

És mégis. Talán csak létezik vagy lehet predesztináció, eleve elrendelés. Mert lám, késő öregségemre csak-csak elért az írás, benne az újságba írás is. Most, e könyvben majd ennek a meglehetősen változatos életnek a terméséből szemezgetek, próbálom egy-egy kévébe összeszálazni az egymáshoz illő szemeket, kalászokat.

Magamnak írom és annak a néhány kedves embernek, aki rászánja magát az el- (esetleg végig-) olvasására. Nem áltatom magam, nem az örökkévalóságnak szól, legfeljebb a közeljövőnek. De hát különben is, kisgyerekkoromban, sürgető követeléseimre Nagymama nem is egyszer el-elmondta az esti mese befejezéseként, milyen végtelenül távoli az örökkévalóság.

Egy váltás ruha